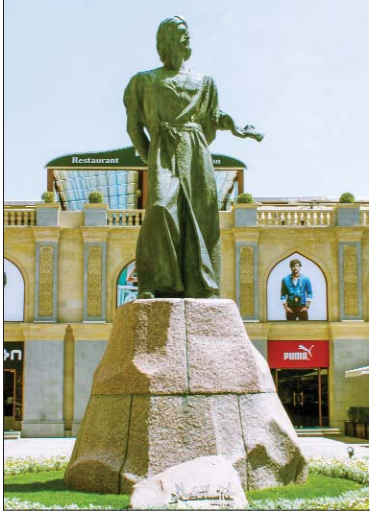

Klassik ədəbi irsə müasir baxış, milli və bəşəri ideyaların təbliği

NƏSİMİ İLİ:

Hələ yüz illər öncə "Məndə sığar iki cahən, mən bu cahənə sığmazam, Gövhəri la məkən mənəm, kövnu məkənə sığmazam.

Ərşlə fər şu kafü nun məndə bulundu cümlə çün,

Kəs sözünü və əbsəm ol, şərhu bəyanə sığmazam." deyən İmadəddin Nəsimi ona görə xalqımızın qürur mənbəyidir ki, dərin fəlsəfi və dünya görüşü ilə dünyanın ən uzman filosoflarına, şairlərinə meydan oxumuş və kamil insanın qərinələr, əsrlər sonra böyük kəşflərə, böyük ixtiralarla imza atacağını uzaqgörənliklə demişdi.

Böyük şairin kamil insan fəlsəfəsinin mahiyyətində elm, bilik, təhsil durmaqla məhz kamilləşən dünyanın qılıncdan, qanlı davalardan qurtuluş yolu olduğunu iddia edirdi. Bu gün onun fəlsəfi özünü orada doğruldu ki, orada cahilliyin yerini yüksək təhsil, rəzaletinin yerini yüksək mədəniyyət, ziyalılıq doldurur.

Təbii ki, sovet ideologiyasının Nəsimini və Nəsimi kimi dahiləri geniş şəkildə araşdırılmasına qoyduğu qadağalar onların ədəbiyyatımızda, fəlsəfə tariximizdə oynadığı rolunu geniş şəkildə ictimaiyyətə çatdırmağa imkan verirdi. Məhz belə birtərəfli və dar çərçivədə Nəsimi poeziyasını öyrənmək onu ateist kimi təqdim edilməsinə gətirib çıxarırdı.

Lakin gerçəklik ondan ibarətdir ki, bu böyük şairin bütün əsərlərində "Qurani-Kərim"ə və hədislərə istinadlar var. Filologiya elmləri doktoru, professor, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun direktoru, AMEA-nın həqiqi üzvü Möhsün Nağısoylunun mətbuata açıqlamasında qeyd olunduğu kimi, şairin əsərlərinin ilk mənbəyi də müqəddəs kitab idi, hətta öz fikirlərini "Qurani-Kərim" əsasında yayırdı.

Direktorun qənaətinə görə, Nəsimi insana böyük dəyər verir, onu ucaltmaqla bir növ gələcək təhlükələrdən qorumaq istəyirdi: "Sözsüz ki, Allah-Təalanın yaratdığı ən uca varlıq insandır, ən kamili də insandır. Nəsimi fəlsəfəsinə görə, yalnız kamil insan Allahı dərk edə bilərdi. Buna görə də kamil insanın Allahı dərk edərək ona qovuşacağına inanır, bütün sufilər kimi, Nəsimi də bu dünyanı fani, müvəqqəti hesab edirdi."

Məhz İmadəddin Nəsiminin ateist olmadığını sübut edən yetərincə faktlar mövcuddur. Xüsusilə onun haqqındakı elmi mənbələr və tarixi qaynaqlar bir daha təsdiq edir ki, böyük şair edam edilməmişdən qabaq, üç dini cərəyanın qaziləri onu mühakimə edəndə şairin əsərlərində dinə qarşı çıxış etməsi barədə heç nə tapı bilməyiblər. Bu barədə geniş məlumat verən Mövsün Nağısoylu bildirir ki, edam öncəsi Misir məmlək sultanı əl-Məlik əl-Müəyyədə müraciət ediblər ki, Nəsimi haqqında hökmü onun özü çıxarsın. Əl-Müəyyəd onun edamı haqqında qərarı ona görə çıxarıb ki, əleyhdarları Nəsimini qəbul edir və yaydığı fikirlərdən ona qarşı istifadə edirdilər. Yəni Nəsiminin edam edilməsində əsas səbəb təbii ki, siyasi fikirləri olub.

Nəsiminin atest olmadığını sübut edən faktlar kifayət qədərdir. Xüsusilə elmi araşdırmaçılar və ədəbi tənqidçilər birmənalı olaraq bu fikirdədirlər ki, o İslamın müqəddəs kitabını mükəmməl dərəcədə bilib və onun cahilliyə deyil, məhz inkişafa xidmət etdiyini anlayıb. Bundan başqa o, digər səmavi dinləri də təhlil etmək bacarığına malik olub.

Dərin dini-fəlsəfi biliyə malik Nəsimi Azərbaycan dilində fəlsəfi qəzəlin banisidir və bu onun ən böyük xidmətlərindən biridir. Ona qədər Azərbaycan dilində fəlsəfi qəzəl yazan olmayıb. Həmçinin insan kamilliyinin və gözəlliyinin təbliğatçısı olan Nəsimi bütün əsərlərini əruz vəznində yazıb. Bu vəzn isə klassik ədəbiyyatımıza ərəb dilindən gəlib. Böyük şairin danılmaz xidmətlərindən biri də odur ki, o, əruz vəznini dilimizə tətbiq edərək Azərbaycan dilinin təkmilləşdirilməsinə nail olub.

Akademik Möhsün Nağısoylu da Nəsiminin Azərbaycan milli ədəbi dilinin zənginləşdirilməsi, həmçinin saflaşdırılması yönündə xidmətlərini yüksək qiymətləndirərək bildirib ki, bu, onun öz doğma dilinə ən böyük hörmətinin əlaməti idi. Onun "Düşdü yənə dəli könül gözələrinin xəyalinə, Kim nə bilir bu könlümün fikri nədir, xəyali nə" misrası təmiz Azərbaycan dilidir və dilimizin zənginliyinin - saflığının göstəricisidir. Diqqət etsək görərik ki, dilimizin zənginliyindən yararlanan şair axıcı, qəlbə yaxın bir əsər yaradıb. Onun əsərləri mənaca nə qədər yüksək olsa da, formaca lakonikdir, hər cür klassik musiqiyə yarayır.

Əslində, Nəsiminin 650 illik yubileyinin qeyd olunması o dövrün ideologiyasına, fəlsəfəsinə uyğun olaraq Nəsimi ideyalarını elmi cəhətdən əsaslandırmaq, həmçinin əsərlərini elmi şəkildə tədqiq etmək, dərin fəlsəfi məna tutumunu araşdırmaq və olduğu kimi Azərbaycan cəmiyyətinə, o cümlədən elmi ictimaiyyətə çatdırmaq, onu dünyaya tanıdırmaq üçün yeni bir imkandır. Bu mənada, Prezident İlham Əliyevin "Böyük Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin 650 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında" 15 noyabr 2018-ci il tarixli Sərəncamı xalqımıza, o cümlədən dünya ictimaiyyətinə böyük şairimizi daha geniş mənada və daha əhatəli tanımaq imkanı qazandırmış oldu. Bundan başqa, cənab Prezidentin Nəsiminin 650 illik yubileyinin ölkəmizdə daha yüksək səviyyədə, layiqincə qeyd olunması məqsədilə 11 yanvar 2019-cu il tarixində "2019-cu ilin Azərbaycan Respublikasında "Nəsimi İli" elan edilməsi" haqqında daha bir Sərəncamını da klassik ədəbiyyatımızın araşdırılmasına dair dəyərli addım kimi dəyərləndirmək olar. Hər iki Sərəncam Azərbaycan xalqı, o cümlədən türkdilli xalqlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Bu da bir faktdır ki, sovet dönəmində Nəsiminin elmi irsinin, ədəbi yaradıcılığının geniş tədqiq edilməsi o qədər də asan olmamışdı. Lakin məhz ulu öndər Heydər Əliyevin 1969-cu ilin iyulun 14-də respublikamıza rəhbər təyin edilməsindən sonra bu sahədə xeyli dəyişikliklər oldu. Belə ki, Nəsimi yaradıcılığının dilimizdə və ədəbiyyatımızda oynadığı rolunu nəzərə alan Ulu Öndərin bilavasitə təşəbbüsü ilə 1973-cü ildə Azərbaycanda Nəsiminin 600 illik yubileyi qeyd edildi.

Niyə məhz 1973-cü ildə? Bu barədə Möhsün Nağısoylu mətbuata açıqlamasında deyib: "Məlum olduğu kimi, ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanda birinci dəfə hakimiyyətə 1969-cu ilin 14 iyulunda gəlib. Nəsiminin anadan olduğu tarix isə 1369-cu ilə təsadüf etdiyindən əslində onun 600 illik yubileyi 1969-cu ildə qeyd olunmalıydı. Təbii ki, Ulu Öndər rəhbərliyə gələn kimi Nəsiminin adının əbədiləşdirilməsi yönündə genişmiqyaslı tədbirlərin həyata keçirilməsi mümkünsüz idi. Bu səbəbdən Nəsiminin 600 illik yubileyinin təntənəli şəkildə qeyd olunması 1973-cü ildə baş tutub. Bununla yanaşı, Ulu Öndər 1973-cü ildə böyük söz ustasının 600 illik yubileyinin UNESCO-nun tədbirlər planına daxil edilməsinə nail olub. Həmin tədbirlər planına uyğun olaraq şairin yubileyi beynəlxalq səviyyədə qeyd olunub. Yubiley çərçivəsində Azərbaycanda şairin əsərləri ərəb, fars, ingilis və başqa dillərə tərcümə olunub, onun ərəbcə və farsca yazdığı bəzi əsərləri isə doğma ana dilimizə tərcümə edilərək nəşr olunub. Bundan əlavə, 600 illik yubiley çərçivəsində Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Dilçilik İnstitutuna İmadəddin Nəsiminin adı verilib. Bununla yanaşı, 1973-cü ildə "Nəsimi" bədii filmi çəkilib. Yubiley tədbirlərinin davamı olaraq 1979-cu ildə Bakının mərkəzində şairin möhtəşəm heykəli ucaldılıb."

Əslində Ulu Öndərin bu qətiyyətli addımlarının arxasında çox ciddi amillər dururdu. Belə ki, ötən əsrin 70-ci illərində Nəsimini öz adlarına çıxmaq istəyən digər millətlər çox canfəşanlıq edirdilər. Məsələn, Türkmənstanda, İraqda, həmçinin Suriyanın Hələb şəhərində Nəsimini öz şairləri hesab edirdilər, hətta bu gün də belə cəhdlər davam etməkdədir.

Akademik Möhsün Nağısoylu bildirir ki, Nəsimi yaradıcılığı ilə yüksək zirvədədir ki, ona göz dikənlər olduqca çoxdur. Məhz bu baxımdan, Nəsiminin Azərbaycan şairi, ədəbiyyatımızın görkəmli nümayəndəsi olmasının UNESCO xətti ilə bütün dünyaya elan edilməsi, tanınması Ulu Öndərin uzaqgörən və müdrik siyasətinin nəticəsi idi.

Bəs Nəsiminin 650 illik yubileyi ilə bağlı hansı işlər həyata keçiriləcək və Prezidentin sərəncamının icrası nə vəziyyətdədir? Bu barədə də bəzi məlumatlar əldə etmişik. Belə ki, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda Nəsiminin dilini hərtərəfli tədqiq etmək üçün "Nəsimi dil araşdırmaları qrupu" yaradılıb. Nəsiminin əsərlərini hərtərəfli, geniş şəkildə araşdırmaq və bu işlərin əsasında Nəsimi haqqında ayrıca araşdırmalar toplusu nəşr edilməsi planlaşdırılır.

Həmçinin şairin 1973-cü ildə 600 illik yubileyi çərçivəsində ərəb əlifbası ilə nəşr olunan əsərlərinin elmi-tənqidi mətninin 3 cildliyinin yeni əlavələrlə tam şəkildə latın qrafikasında nəşri də nəzərdə tutulur. Çünki Nəsiminin elə əlyazmaları var ki, onları 1973-cü ildə əldə etmək mümkün olmamışdı.

Bundan əlavə, Nəsimini geniş ictimaiyyət arasında təbliğ etmək üçün ali və orta ixtisas məktəblərində, orta məktəblərdə tədbirlər keçiriləcək. Hətta xarici ölkələrdə Nəsiminin yubileylərinin təntənəli keçirilməsi gündəmədir.

Bir sözlə, İmadəddin Nəsimi kimi böyük bir şairin və filosofun 650 illik yubileyinin təntənəli şəkildə qeyd olunmasına hazırlıq onun böyüklüyünü, dahiliyini bəşəriyyətə bir daha və geniş aspektdə tanıdırmaq üçün əlavə imkanlar yaradacaq. Bu Sərəncam böyük şairimizi nəinki yenidən kəşf etməyə, hətta onu yenidən sevməyə, əsərlərini kütləvi marağı artırmağa xidmət edəcək.

Bu sərəncamın digər əhəmiyyəti ondadır ki, filosof şairimizi sevmək və sevdirmək üçün əlavə stimullar yaranacaq. Əslində Nəsimini sevmək, elə Azərbaycanı və dilimizi sevmək onun varlığını daim qorumaq deməkdir.

Şairin inkaredilməz dahiliyi ondadır ki, o, ana dilimizdə şah əsərlər yaradıb, işlətdiyi söz, ifadə və anlayışlarla bizim dilimizi zənginləşdirib. Məhz bu kontekstdə onu vurğulamaq yerinə düşər ki, ana dilinə böyük dəyər verən ümummilli liderimiz Heydər Əliyev deyirdi: "Dilimiz çox zəngin və ahəngdar dildir, dərin tarixi köklərə malikdir, şəxsən mən öz ana dilimi çox sevirdim və bu dildə danışmağımla fəxr edirdim".

Ulu Öndərin səmimi və candan gələn bu fikirlərinə istinad edərək demək olar ki, ana dili bir millətin varlığı və ən böyük milli mədəni sərətidir. Milləti dünyada var edən, onu tanıdan da onun dilidir. Bu mənada hələ 650 il bundan əvvəl Azərbaycan dilinin var olmasında, dillər çində yer tutmasında İmadəddin Nəsiminin böyük xidmətləri inkaredilməzdir. Məhz onun milli qeyrəti və yüksək intellekti imkan vermişdir ki, Azərbaycan dilində əsərlər yazmaqla həmin dövrdə geniş yayılmış ərəb və fars dilləri ilə dilimizi eyni səviyyədə tanıda bilsin.

Bütün bunlara rəğmən demək olar ki, ölkəmizdə "Nəsimi ili" elan edilməsi, eyni zamanda, Azərbaycan dilinin qorunmasına, daha da zənginləşməsinə yeni-yeni imkanlar açacaqdır.

Elçin Zaman,
"iki sahil"

Yazı Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun keçirdiyi birgə müsabiqəyə təqdim edilir